

PRAVNI POLOŽAJ ROMOV

Specifičnost položaja romske skupnosti se odraža tudi v urejanju njenega pravnega statusa, tako na mednarodni kot tudi na notranji ravni.

V zasnovi mednarodnopravnega varstva manjšin v času med obema vojnama so se kot subjekt kolektivnih pravic uveljavile " tipične " narodne manjšine. V taki zasnovi varstva, Romi kot skupina niso bili zajeti. Države niso določale njihovih pravic z notranjo zakonodajo. Nasprotno, s pravnimi akti so omejevale pravice Romov tako kot posameznikov kot tudi cele skupine, zlasti na področju omejevanja pravice do gibanja.

Po drugi svetovni vojni se je sistem varstva manjšin izoblikoval v sklopu človekovih pravic. Mednarodnopravno varstvo človekovih pravic, nediskriminacija in možnosti nadzora mednarodne skupnosti nad uresničevanjem ravni človekovih pravic so postala tista načela, ki so postopoma spreminjala razmerje med posameznikom in državo, v cilju uresničevanja človekovih pravic.

V tem kontekstu sta za položaj Romov pomembni dve smeri, ki obvezujeta tudi države v katerih Romi živijo.

- Prva je v doslednem spoštovanju načel o prepovedi diskriminacije, ki temelji na rasi, narodnostnem ali etničnem poreklu. Ti dokumenti zagotavljajo varstvo tudi romski skupnosti kot skupnosti s posebnimi etničnimi (rasnimi) značilnostmi.
- Druga izhaja iz celovitega spoštovanja človekovih pravic vsakega posameznika, ne glede na raso, spol, vero, jezik, narodno ali etnično poreklo. To določilo o pravicah posameznika vsebujejo vsi dokumenti s področja mednarodnopravnega varstva človekovih pravic.

Prepoved diskriminacije upoštevajo vsi dokumenti OZN. S prepovedjo (pojem zajema tudi etnično in narodnostno diskriminacijo) rasne diskriminacije se posebej ukvarja Konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije.¹ Po tej konvenciji pomeni izraz " rasna diskriminacija" kakršnokoli razlikovanje, izključevanje,

1 Človekove pravice, Zbirka temeljnih mednarodnih dokumentov, Ljubljana 1988, str. 65-83

omejevanje ali dajanje prednosti na temelju rase, barve kože, narodnega porekla ali etničnega izvora. (čl. 1. 1.).

Četrti člen te konvencije nalaga obveznost državam (strankam Konvencije), da sprejme ukrepe za odpravo ščuvanja k diskriminaciji in širjenja idej o večvrednosti ras. Zato morajo države razglasiti "za kaznivo dejanje sleherno širjanje idej, temelječih na rasni večvrednosti ali rasnem sovraštvu, ščuvanje k rasni diskriminaciji" (4. člen, točka a.). O sprejetih ukrepih so države dolžne poročati v periodičnih poročilih CERD-u (Odbor za odpravo rasne diskriminacije).

Na tem mestu se ne moremo ukvarjati s celoto mednarodnopravnih dejavnosti za odpravo diskriminacije. Omeniti pa je treba, da se težišče razpav pomika od ukrepov, ki so nujni za zaščito posameznika pred diskriminacijo (v čemer lahko rečemo, da je doseženo splošno soglasje), na vsebinske razprave o tem, kako uresničiti proklamirano pravico narodov, ras, etničnih in narodnostnih skupin do dejanske enakopravnosti. Te kolektivne pravice tvorijo elemente načela samoodločbe (1. člen obeh Paktov o človekovih pravicah) in pravice do razvoja.

Ravno pri zagotovitvi takih ekonomskih pogojev, ki naj spremenijo dejanske razmere in ustvarijo pogoje za enakopravnost v uživanju zagotovljenih pravic, prihaja do bistvenih razhajanj. Pravo pot za uresničitev zagotovljenih pravic bo verjetno treba intenzivneje iskati v dialogu s prizadetimi oziroma ustvarjanju pogojev za dialog in ne več v zgolj stopnjevanju enostranskega deklariranja in naštevanja pravic.

Iz mednarodnopravnih dokumentov OZN ter dokumentov specializiranih agencij (zlasti UNESCO) izhaja tudi zahteva, želja in priporočilo po odpravi predsodkov in ustvarjanju pogojev sožitja med pripadniki različnih rasnih, narodnih etničnih in jezikovnih skupnosti². To določajo zlasti naslednji dokumenti:

Konvencija Unesca o prepovedi diskriminacije v izobraževanju iz leta 1960, Unescovo priporočilo o vzgoji in izobraževanju za mednarodno razumevanje, sodelovanje in mir ter spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Unescova Deklaracija o temeljnih načelih glede prispevka množičnih občil h krepitvi miru in mednarodnega razumevanja, k pospeševanju človekovih pravic in k preprečevanju rasizma, apartheida in hujskanja k vojni, Deklaracija načel, po katerih naj se med mladino pospešujejo ideali miru, vzajemnega spoštovanja in razumevanja med narodi in Deklaracija o rasi in rasnih predsodkih.

Kot skupno značilnost vseh teh dokumentov³ bi lahko navedli, da poskušajo vsak na svojem specifičnem področju prispevati k ustvarjanju pogojev sožitja in

2 O celoti mednarodnopravnih zagotovil o enakopravnosti narodnostnih, etničnih, jezikovnih in verskih skupin glej npr. tekst "Nacionalna, etnička, rasna, jezička i vjerska ravnopravnost". Aleksander Peleš, Zbornik "Jezik i rasizam", Sarajevo, 1976

3 Vsi navedeni dokumenti, razen Konvencije Unesca o odpravi diskriminacije v izobraževanju, so objavljeni v slovenskem prevodu v že citiranem Zborniku "Človekove pravice", Ljubljana, 1988

spoštovanja pravic za vse ljudi. Z odpravo predsodkov pa se v celoti ukvarja "Deklaracija Unesca o rasi in rasnih predsodkov", ki je bila sprejeta v letu 1978.

V uvodnem delu je med drugim zapisano, da Generalna skupščina Unesca... "z globoko zaskrbljenostjo ugotavlja, da rasizem, rasna diskriminacija, kolonializem in apartheid še naprej prizadevajo svet v stalno spreminjajočih se oblikah..."

V Deklaraciji so opredeljene značilnosti rasizma, rasne diskriminacije in rasnih predsodkov..., ki so zgodovinsko povezani z neenako porazdelitvijo moči in so se še okrepili zaradi ekonomskih in socialnih razlik med posamezniki in skupinami" ... (člen 2, 3. odst.). Za odpravo takega stanja pa deklaracija nalaga državam tudi: ... "da morajo v okviru svojih pristojnosti ... spodbuditi širjenje znanja in dognanj usreznih raziskav v naravoslovnih in družboslovnih vedah o vzrokih rasnih predsodkov in rasističnih stališč" ... (člen 6, 2. odst.).

Deklaracija apelira na "strokovnjake naravoslovnih in družbenih ved in strokovnjake s področja kulture..., da se lotijo objektivnega, interdisciplinarnega obnašanja in prakse; vse države naj jih k temu spodbujajo" (člen 8. 2. odst.).

Deklaracija o rasi in rasnih predsodkih pa je pomembna tudi zaradi tega, ker je zaenkrat edini univerzalni mednarodnopravni dokument, v katerem je zapisana pravica posameznika in skupine, da se razlikuje od drugih. (člen 1. 2. odst.)⁴.

V preambuli Deklaracije (dvanajsta alineja) je zapisano, da generalna konferenca Unesca z globoko zaskrbljenostjo ugotavlja, "da rasizem, rasna diskriminacija, kolonializem in apartheid še naprej prizadevajo svet v stalno spreminjajočih se oblikah kot rezultat obstoja zakonskih določb in vladnih ter upravnih praks, ki so v nasprotju z načeli človekovih pravic, in kot posledica obstoja političnih in socialnih struktur in razmerij ter nazorov, ki jih označujeta nepravilnost in prezir do ljudi, in ki vodijo k izključevanju, poniževanju in izkoriščanju ali k *prisilni asimilaciji pripadnikov skupin, ki so v neugodnem položaju.*"

Po svojem bistvu je ta dokument relevanten za romsko skupnost, kjerkoli živi. Ne glede na razvoj in napredek pri spoštovanju človekovih pravic kot celote v posamezni državi, ostajajo Romi v večini držav na obrobju družbenega življenja, "kot skupina v neugodnem položaju".

Na specifičnost oblikovanja zavesti Romov kot posebne etnične skupnosti pa kaže tudi dejstvo, da so se Romi organizirali kot etnično skupnost na univerzalni ravni, kar se je izkazalo v sklicu svetovnega kongresa Romov. Prvi kongres Romov je bil v Londonu 1071. leta, drugi v Ženevi 1978 in tretji v Göttingenu 1981. leta. Zadnji kongres je bil leta 1988 v Kölnu. Svetovni kongres Romov oziroma

4 Člen 1, 2. odst. : "Vsi posamezniki in skupine imajo pravico, da se razlikujejo od drugih, da se štejejo za drugačne od drugih in da jim drugi to priznavajo. Vendar pa različnost v načinu življenja in pravica, razlikovati se od drugih, v nobenem primeru ne smeta služiti kot pretveza za rasne predsodke in ne smeta opravičevati pravno določene ali dejanske diskriminacijske prakse, niti ne smeta utemeljevati apartheida, ki je najhujša oblika rasizma.

mednarodno združenje Romov (International Romani Union) kot organizacija ima tudi status posvetovalne organizacije ECOSOC-a in UNESCO-a. Torej ima tudi v mednarodnem merilu priznavanje etničnih posebnosti Romov svojo specifiko, saj je mednarodna skupnost bolj pripravljena sprejeti Rome kot etnično skupnost na univerzalni ravni in jim priznati etnične značilnosti, kot pa je to pripravljenost dosedaj izkazala večina držav v katerih Romi živijo, v svoji notranji zakonodaji in obravnavi Romov.

Združenje je oblikovalo poseben odbor za sodelovanje in pripravo gradiv in predlogov za Konferenco o Evropski varnosti in sodelovanju. Na ta način je v predlogih mednarodnega združenja Romov, prisotno mnenje samih Romov tudi v obravnavi bodoče ureditve Evrope. Predlogi združenja Romov se nanašajo zlasti na: ustrezno poimenovanje romske skupnosti kot "Romanies, Romani" (angl.), odpravi predsodkov zoper romsko skupnost in izboljšanju socialnih pogojev v katerih Romi živijo. Konkretno predlagajo priznanje statusa narodne manjšine v vseh državah, ki so zajete v okviru KEVS-a, izboljšanje in spoštovanje pravic Romov v skladu z mednarodnimi dokumenti, nadaljnje proučevanje romskega vprašanja, kot specifične manjšine, ki živi raztreseno v vseh državah, ki so zajete v KEVS-u in so torej upravičeni do zagotovitve ustreznih ukrepov za ohranjanje etničnih, kulturnih in političnih pravic v okviru novó nastajajočega skupnega pravnega sistema v okviru KEVS-a. Zato mednarodno združenje Romov priporoča, naj "države in izvršna telesa sodelujočih držav storijo učinkovite ukrepe zoper diskriminacijo, ksenofobijo in vse oblike propagande, ki vzbujajo sovraštvo in nasilje zoper Rome kot posameznike ali skupine". Za doseg tega cilja priporočajo razširjanje informacij, ki naj prispevajo k odpravi negativnih stereotipov o Romih, ter sprejmejo sklepe in uradna stališča ter ustrezne konkretne ukrepe zoper ekstremiste, ki delujejo zoper manjšino. Še posebej opozarjajo na nujnost preiskave o nasilju zoper Rome na Kosovu na Češkem in v Bukarešti, ter na potrebo po zagotovitvi pravice do naselitve, pravne varnosti in zaščite kulturnih pravic za posamezne skupine Romov, ki so bili prisiljeni zapustiti državo in potujejo na primer iz Jugoslavije v Italijo, Francijo, Belgijo in Zahodno Nemčijo, zaradi neugodnih pogojev življenja. Zavzemajo se za čimtvornejše sodelovanje mednarodnega združenja Romov pri delovanju konference o evropski varnosti in sodelovanju.⁵

V sedanjem razvoju političnih odnosov v Evropi, so se znašli v težavnem položaju zlasti Romi iz Vzhodne Evrope, na kar opozarjajo tudi dokumenti mednarodnega združenja Romov (glej prilogo 1). V okviru Sveta Evrope in drugih teles, se ob obravnavi človekovih pravic kot celote in pravic manjšin postavlja tudi vprašanje ureditve pravic Romov, kot specifično vprašanje.

-
- 5 Izhodišča in cilje našete v tekstu smo povzeli po gradivu mednarodnega združenja Romov "Predlogi delegacije mednarodnega združenja Romov za delegate KEVS-a", ki sta ga pripravila Nicolae Georghe in Katrin Reemtsma, ter gradivu "Current Situation of the Roma throughout the World", ki sta ga pripravila Nicolae Georghe in Ian Hancock, za 47 zasedanje Komisije za človekove pravice, 25. februar 1991
 - 6 Dokumente Evropskega Sveta navedene v prilogi IV (str. 205 - 218) omenjene publikacije v celoti objavljamo v gradivu št. II

O položaju Romov v državah članicah Sveta Evrope govori publikacija *Gypsies and Travellers*, ki je izšla v Strasbourgu leta 1987.⁶ Razprava v novejšem času pa se na evropski ravni vse bolj osredotoča na vprašanja zaščite romske skupnosti kot celote, ne glede na državne meje. Zaščito potujočih Romov in beguncev, ki so zapustili državo, katere državljani so, narekujejo aktualni dogodki. To vprašanje je aktualno tako za tiste, ki snujejo nove pravne dokumente, kot tudi za tiste, ki se ukvarjajo z reševanjem konkretnih, zlasti socialnih problemov Romov.

Še posebej pa je vprašanje celovite zaščite Romov na evropski ravni pomembno za same Rome. V okviru KEVS-a Rome posebej omenja člen 40 v 3. poglavju zaključnega dokumenta Konference v Københavnu (5. do 29. junij 1990), ki pravi:

“Sodelujoče države jasno in nedvoumno obsojajo totalitarizem, rasno in etnično sovraštvo, anti-semitizem, ksenofobijo in diskriminacijo zoper kogarkoli kot tudi zatiranje na verski in ideološki osnovi. V tem kontekstu, sodelujoče države pripoznavajo poseben problem Romov (Ciganov). Izražajo čvrsto odločenost, da okrepijo napore za odpravo teh fenomenov, v katerikoli obliki in kjekoli...”

V osnutku listine o regionalnih in manjšinskih jezikih (Strasbourg, 3. april 1991, CAHLR (91) 6 je v členu 1 točka d) zapisano: “ izraz neteritorialni jeziki pomeni jezike, ki jih uporabljajo državljani te države, ki se razlikuje od jezika ali jezikov, ki ga uporablja preostali del prebivalstva države, ki kljub temu, da se tradicionalno uporablja na področju države, ne more biti lociran na določeno posamezno območje”. Predvidena zaščita regionalnih in manjšinskih jezikov naj se ustrezno prilagodi tudi za zaščito neteritorialnih jezikov. (člen 5, točka 3).

Vsebinsko bo tem iztočnicam slediti tudi pri zakonskem urejanju na notranji ravni. Specifičnost položaja romske skupnosti zahteva smiselno prilagajanje ukrepov, ki so predvideni za varstvo italijanske in madžarske narodne manjšine. Bistveno je, da bo pravno varstvo zagotavljalo obstoj in razvoj etničnih posebnosti Romov, ob podpori družbe in sodelovanju samih Romov. Mednarodni dokumenti, sprejeti na univerzalni in regionalni ravni nalagajo večinski skupnosti odgovornost za preprečevanje diskriminacije, za odpravo predsodkov in spoštovanje različnosti te etnične skupine.

Izkušnje iz drugih držav ter dosedaj opravljeno delo mednarodnega združenja Romov in njihovi predlogi za Konferenco o evropski varnosti in sodelovanju so lahko pri tem dragocen napotek, saj kažejo na splošne značilnosti obravnave romskega vprašanja. Dosežena podpora prizadevanjem mednarodnega združenja Romov, ki je bila dosedaj izražena v delu Konference o evropski varnosti in sodelovanju pa pomeni vzpodbudo za nadaljnje prizadevanje za priznanje etničnih značilnosti in varstvo romske skupnosti na celotnem evropskem prostoru.

PRAVNI POLOŽAJ ROMOV (Povzetek)

Specifičnost položaja romske skupnosti se odraža tudi v urejanju njenega pravnega statusa, tako na mednarodni kot tudi na notranji ravni.

Po drugi svetovni vojni se je sistem varstva manjšin izoblikoval v sklopu človekovih pravic. Mednarodnopravno varstvo človekovih pravic, nediskriminacija in možnost nadzora mednarodne skupnosti nad uresničevanjem ravni človekovih pravic so postala tista načela, ki so postopoma spreminjala razmerje med posameznikom in državo, v cilju uresničevanja človekovih pravic.

V tem kontekstu sta za položaj Romov pomembni dve smeri, ki obvezujeta tudi države, v katerih Romi živijo.

Prva je v doslednem spoštovanju načel o prepovedi diskriminacije, ki temelji na rasi, narodnostnem ali etničnem poreklu (zlasti Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida in Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije). Ti dokumenti zagotavljajo varstvo tudi romski skupnosti kot skupnosti s posebnimi etničnimi (rasnimi) značilnostmi.

Druga izhaja iz celovitega spoštovanja človekovih pravic vsakega posameznika, ne glede na raso, spol, jezik, vero in narodnostno ali etnično poreklo. To določilo o pravicah posameznika vsebujejo vsi dokumenti s področja mednarodnopravnega varstva človekovih pravic.

Iz mednarodnopravnih dokumentov OZN ter dokumentov specializiranih agencij (zlasti UNESCO) izhaja tudi zahteva, želja in priporočilo po odpravi predsodkov in ustvarjanju pogojev sožitja med pripadniki različnih rasnih, narodnih, etničnih in jezikovnih skupnosti.

LEGAL STATUS OF ROMA (GYPSIES) (Summary)

Specificity of the status of Romany community is, among other things, also reflected in regulation of its legal status on international as well as on the state or republic level.

After the Second World War, the system of protection of minorities was created within the complex of human rights. International protection of human rights,

non-discrimination and supervision of the international community over exercising of human rights in individual countries, are the very principles that have gradually been changing relation between an individual and a state towards more efficient exercising of human rights.

Two guidelines, obligating the states, in which Roma (Gypsies) live, are especially significant in this context.

The first guideline is consistent adherence to the principles of prohibition of discrimination on the basis of race and national or ethnic origin. The most significant documents concerning these principles are the Convention on prevention and punishment of the crime of genocide and the International convention on abolition of all forms of racial discrimination. These documents ensure protection to the Romany community as a community with specific ethnic (racial) characteristics.

The second guideline proceeds from the all-embracing regard of the human rights of each individual, irrespective of his race, gender, language, religion and ethnic origin. The provision on the rights of individual is included in all the documents from the field of the international protection of human rights.

The demand, request and recommendation for abolishment of prejudices and for creating of favourable conditions for co-existence between members of different racial, ethnic and linguistic communities, derives from the international documents of OUN and of certain specialized agencies (especially UNESCO).

Priloga 1

Poročilo koordinacijskega odbora Romskega etničnega združenja iz Romunije

SITUATION

conflicts between the Rromani and themembers of local communities

1. REGHIN - district Mures, January 1990. Damages: 2 houses were destroyed. Romanians and Maghiars Locals envolved.
2. LUNGA - district Covansa, 12 February 1990. Damages: 3 houses were set in fire, 3 houses were destroyed, 4 dead persons. Maghiar Locals envolved.
3. TURU LUNG - district Satu Mare, February 1990 Damages: Houses were destroyed and families moved temporarily to Satu Mare

4. TIRGU MURES - district Mures, 16 of March 1990. Damages: 22 Rromanies were arrested, 11 condemned, 7 are arrested. Mahiar Locals envolved
5. SEICA MARE - district Sibiu, April 1990 Damages, 8 flats devastated, 7 Rromanies arrested
6. SALSIG, district Maramures, 15 April (Easter day)
7. LIBOTIN, district Maramures, May 1990: 25 families were amested because they claimed field.
8. Bucarest - 14-15 June 1990 Damages Devastated houses, many persons were beaten and/or arrested
9. CUZA - VODA, village Castelu, district Constanta, July 1990 Damages: Tents and carts set in fire, devastated houses, 50 families were dropped out the village
10. HUEDIN, district CLUj , August 1990 Damages: The Romani quarter was attacked
11. MIHAIL KOGALNICEANU district Constanta, October 1990, Damages: 34 houses set in fire, 88 destroyed houses, 45 dropped out families not allowed in the locality, Romanian and Aromanian Locals envolved
12. SARULESTI, district Ilfov, May 26, 1990
13. CILNIC, district Alba Iulia
14. SIBIU, October 12 - 13